

A- BİLGİ FELSEFESİNİN KONUSU

Bilgi nedir? Sorusunu temele alan bilgi felsefesine **epistemoloji** denir. Bilgi felsefesinin diğer bir adı da epistemolojidir. Bilgi felsefesi, bilgiyi kendine konu edinen mantık ve psikolojiden farklıdır. Bilgi felsefesi insan bilgisinin niteliğini incelerken mantık ise doğru düşünme ilkelerini araştırır. Mantık önermelerin doğruluğunu değil, önermeler arası ilişkileri inceler. Bilgi felsefesi bilgiyi felsefe kavramıyla ele alarak insan zihninin bilgiyi elde etme yollarıyla ilgilenir. Bilgi felsefesi zihnin bilgi yapısını araştırır.

B- BİLGİ ve BİLGİ ÇEŞİTLERİ

İnsan, doğası gereği merak eden ve araştıran bir canlı türüdür. Daha ilk çağlardan beri bu özelliğiyle, diğer canlılar içinde kendisine farklı bir hayat kurmuştur. İnsandaki öğrenme isteği her geçen gün bir kat daha artmıştır. Çünkü, çevresindeki doğal güçlere, karşı elde ettiği başarı onu yüreklendirmiş ve isteklerini artırmıştır. İşte, merak ettikçe gelişen, geliştikçe istekleri çoğalan insan, hep daha iyi ve daha rahat yaşama yollarını araştırmıştır. Bunun yanı sıra insanın egemen olma, hükmetme isteği de onu yeni bilgiler aramaya yöneltmiştir.

İnsan, çevresindeki nesnelere, yaşanan olayları, duyu verilerini, hayal gücünü ve düşünme yeteneğini kullanarak anlamaya çalışır. Bu kavramaya "**bilme**" denir.

İnsan bilinç sahibi bir varlık olarak kendisinin dışında bulunan nesnelere kavradığı gibi, kendi bilincini ve iç dünyasını da algılar.

Bilgi: Bilgi edinme olayı yalnızca insana özgüdür. İnsan zihinsel faaliyetleri sonucunda soyutlamalar yaparak belirli kavramlara ulaşır. Kavramlar arasında bağlantılar kurarak, çeşitli yargılar ve çıkarımlar elde eder. İşte bu süreç içinde ortaya çıkan ürünlere "**bilgi**" denir.

Özne (suje) ile **nesne (obje)** arasındaki ilişkilerden, doğrudan duyu verileri ve yaşam deneyimleri aracılığı ile çıkarılan sonuçlar bilgiyi meydana getirir.

Özne (bilen, suje): Bilgiye yönelen, anlayan, kavrayan ve yorumlayan insan bilincidir.

Nesne (bilinen, obje): Bilgiye konu olan, kavranan, insan dışında yer alan her şeydir.

Bilgi aktı: Sujenin objeye yönelmesini, insan zihninde bilginin oluşmasını sağlayan obje ile suje arasındaki ilişkiyi kuran bağlara "**bilgi aktı**" adı verilir.

Bilgi Çeşitleri

Dış dünyada, değişik varlık ve olayların zihninde değerlendirilmesi ve algılanması sonucu çok farklı bilgi türleri ortaya çıkmaktadır.

Varlık çok boyutlu, çok yönlüdür. Bilgi de varlığa ilişkindir. Bilgi, ait olduğu alan, elde edilişi, özne-nesne ilişkisi ve bilgi aktı açısından çeşitli türlere ayrılır. Bilgi türleri dayandıkları kaynaklara, kullandıkları yöntemlere, çizdikleri amaçlara göre adlandırılır. Buna göre bilgi türleri şunlardır:

1. Gündelik Bilgi
2. Dini Bilgi
3. Teknik Bilgi
4. Sanat Bilgisi
5. Bilimsel Bilgi
6. Felsefi Bilgi

1) Gündelik Bilgi (Empirik Bilgi):

Günlük yaşamın sınırları içinde gelişen, duyum ve algıya dayanan, deneysel bilgisidir. Bu bilginin kaynağında hepimizin aşağı yukarı aynı biyolojik, fizyolojik yapıya ve benzeri toplumsal şartlara sahip olmamız yatar. Hepimiz yağmurun ıslattığını, güneşin ısıttığını, yemenin açlığı gidereceğini ve sonbaharın arkasından kışın geleceğini biliriz.

Gündelik Bilginin Özellikleri

- Özneldir (kişiseldir).
- Amaçsız, sistemsiz ve yöntemsiz elde edilir.
- İnsan yaşamını kolaylaştırmaya yardımcı olur.®
- Yanıltıcı bilgileri içerebilir.
- Denemeye dayanan bir genelleme olup, neden-sonuç bağıntısını gerçekçi olarak vermeyebilir.
- Günlük algılarımızla temellendirilmiştir.

2) Dini Bilgi

Dini bilgi, özne ile nesne arasındaki ilişkinin inanç, vahiy, kutsal kitap ve din çerçevesinde kurulduğu bilgi çeşididir. Bu bilgi, Tanrı ile inanan insan arasında bir inanç bağı olması bakımından öznel (subjektif).

Dini Bilginin Özellikleri:

- Varlığı inanç yoluyla açıklar.
- Öznel bir bilgi türüdür.
- İbadet ve inanç kurallarını içerir.
- Mutlak inancı gerektirir.
- İnsanın iç yaşantısını ve toplumsal yaşamı düzenleyen kuralları belirler.
- Dogmatik bir bilgidir.

3) Teknik Bilgi

İnsanın, temel gereksinimlerini karşılamak ve yaşamını kolaylaştırmak için bilgisini kullanma amacıyla araç-gereç ile ilgili bilgilere denir. Teknik bilginin amacı insana yaşamında rahatlık ve kolaylık sağlamaktır.

Teknik bilgi, gündelik ve bilimsel bilginin pratiğe dönüştürülmesiyle oluşur. Bu nedenle teknik bilginin kaynağı gündelik ve bilimsel bilgilere dayanır.

Teknik Bilginin Özellikleri

- İnsanın pratik yaşamını kolaylaştırır.
- İnsanın doğaya egemen olma isteği sonucunda ortaya çıkmıştır.
- Doğanın insan yararına kullanılmasını sağlar.
- İnsana fayda sağlamak amacıyla araç-gereç yapımına dayalıdır.

4) Sanat Bilgisi

Sanat; güzeli arama, bulma veya onu yaratma anlamına gelen bir etkinlikdir. Sanat bilgisinde, suyeji objeye yönelten "güzellik" kaygısıdır.

Sanat bilgisi, sanatçının nesnel dünyayı estetik duygu oluşturacak biçimde kendinden bir şeyler katarak yeniden oluşturmasıyla oluşur. Sanat bilgisinde özne; sanatçının kendisidir. Sanatta, özne (suje) ile nesne arasındaki bağ notalarla (seslerle) yapılıyorsa müzik, renklerle yapılıyorsa resim, biçimle yapılıyorsa heykel gibi sanat türleri doğar.

Sanatsal Bilginin Özellikleri

- Duygulara yöneliktir.
- Ürünleri somuttur.
- Öznel (kişisel) bir bilgidir.
- Ölçüt, doğruluk veya yanlışlık değil güzellik veya çirkinliktir.
- Akla dayanmaz, duyguya, coşkuya, sezgiye ve hayal gücüne dayanır.
- Biriciktir, tekrarlanamaz, başkalarıyla karşılaştırılmaz
- Estetik haz verir.

5) Bilimsel Bilgi

Bilimsel bilgi, sınırlı bir konusu ve belli bir yöntemi olan; sistemli ve genel-geçer sonuçlara ulaşmak isteyen bir bilgidir. Yani olayları veya durumları sebep-sonuç ilişkisi içinde, deney ve gözleme dayandırarak aklın ilkeleri içerisinde inceleyen, genel-geçerliliği bulunan bilgilere bilimsel bilgi denir.

Bilimsel Bilginin Özellikleri

- Bilimsel Bilgi Nesnel (objektif)dir.
- Bilimsel Bilgi Genelleştirilmiştir.
- Bilimsel Bilgiler Kesindir.
- Bilimsel Bilgilerde Öngörü (Öndeyi) Vardır.
- Bilimsel Bilgiler Evrenselidir.
- Bilimsel Bilgi Akla ve Mantığa Dayanır.
- Bilimsel Bilgi Deney ve Gözlem Yoluyla Elde Edilen Tekrarlanabilir Bir Bilgidir.
- Bilimsel Bilgi Birikimli Olarak İlerler.

6) Felsefi Bilgi

Felsefi bilgi aklın, insan, evren ve değerler alanındaki merakının sonucunda ortaya çıkmıştır. Felsefe bilgisi evreni ve var olan her şeyi bütün olarak kavramak, bilmek isteyen ve tümel bir açıklama tutkusundan kaynaklanan bir bilgi türüdür.

- Felsefi Bilgi Öznel (Sübjektiftir).
- Felsefi Bilgi Birleştirici ve Bütünleştiricidir.
- Felsefi Bilgi Eleştiricidir.
- Felsefi Bilgi Tarihinden Soyutlanamaz.
- Felsefi Bilgi Akla Dayanır ve Kendi İçinde Tutarlıdır.
- Felsefi Bilgi Esnek ve Daima Kendisini Yeniler.
- Felsefi Bilginin Sonuçları Varsayımlıdır.
- Felsefi Bilgi Yığılımlıdır (Kümülatiftir)

C - BİLGİNİN DOĞRULUK ÖLÇÜTLERİ

1. Uygunluk: Doğruluk, düşünce ile nesne arasında ki tam uygunluktur. Bilginin konusu olan nesnesine uygunluğudur. "Yağmur Yağıyor" önermesi, yağmur yağıyorsa doğru, yağmıyorsa yanlıştır.

2. Tutarlılık: Doğruluk, bir bilginin veya önermenin daha önce kabul edilmiş doğru bilgi ve önermelerle çelişmemesidir. Zihindeki bir bilginin zihinde ki başka bir bilgi ile çelişmemesidir. Örneğin $a=b$, $b=c$ ise $a=c$ dir.

3. Tümel Uzlaşım: Bir bilginin veya önermenin doğruluğu hakkında herkesin veya çoğunluğun aynı düşüncede birleşmesidir. Örneğin karşımızda duran bir nesnenin leopar olduğunu düşünüyor ve başkaları da aynı düşüncede ise bu önerme doğrudur.

4. Apaçıklık: Bir bilgi veya önermenin hem açık ve seçik hem de kuşku duyulmayan bir açıklıkta olması durumudur. Bu tür bilgiler sezgisel bir kavrama ve çıkarımla elde edilir.

Açık Bilgi: Bir bilgi veya düşüncenin bir bütünlük içinde tutarsızlık içermeden kavranmasıdır. Örnek, diş ağrısının hissedilip bilinmesi açık bilgidir.

Seçik Bilgi: Bir bilgi veya önermenin bir başka bilgi veya önerme ile karıştırılmamasıdır. Örneğin, hangi dişin ağrıdığına bilinmesi seçik bilgidir.

5. Yarar: Bir bilgi veya önerme yararlı, uygulanabilir, doyurucu sonuçlar veriyorsa doğrudur. Alınan ilaç diş ağrısını gideriyorsa, o ilaç ile ilgili bilgi doğrudur.

E- BİLGİ KURAMININ TEMEL SORUNLARI

Bilgi kuramının temel sorularını iki grupta toplamak müm-kündür. Bunlar; bilginin kaynağı ve bilginin değeri ile ilgili sorulardır.

Bilginin Kaynağı ile İlgili Sorular

- Bilginin elde edilmesinde zihnin payı mı daha önemlidir, yoksa zihnin dışarıdan aldıklarının mı?
- Zihin veya akıl kendi başına bilgi elde etme yeteneğine sahip midir?
- Duyuların ve algıların, bilgilerin kazanılmasındaki rolü nedir?

Bilginin Değeriyle İlgili Sorular

- Doğru bilgi nedir?
- Doğru bilginin ölçütü nedir?
- Akla dayanan bilgi doğru mudur?
- Deneyim sonucu elde edilen bilgi doğru mudur?
- Fayda sağlayan bilgi doğru mudur?
- Sezgilerle elde edilen bilgi doğru mudur?
- Doğru bilgiye ulaşmak mümkün müdür?

Bilginin değeriyle ilgili problemler bizi "bilginin imkanı" problemine götürür. Doğru bilginin imkanı konusunda iki farklı yaklaşım vardır.

a) Doğru Bilginin İmkansızlığını Savunanlar

1. SEPTİSİZM (KUŞKUCULUK)

Düşünce tarihine baktığımızda bazı düşünürler doğru bilgiye ulaşılabileceğine kuşkuyla yaklaşmışlardır. Bu düşünürlere kuşkucu (septik), oluşturdukları sisteme de kuşkuculuk (septisizm) denir.

Şüpheciler; kesin ve doğru bilginin mümkün olmadığına, her zaman bilgiye şüpheyle yaklaşılması gerektiğine, aklın zıtlık ve çelişki içinde olacağına inanırlar. Bundan dolayı kesin hükümler vermekten kaçınılması gerektiği düşüncesindedirler.

Şüpheciliği ilk olarak savunan düşünürler sofistler olmasına rağmen, görüşleri tam anlamıyla sistematik değildir. Bilgi problemini sistematik olarak inceleyen filozoflar, Roma dö-nemindeki septik filozoflardır. Şüphecilik (septisizm) İlkçağ şüpheciliği ve 17. yy'da Descartes'da görülen "metodik şüphe" olarak analiz edilebilir.

2. SOFİSTLER

Sofist düşünürlerden Protagoras, "insan her şeyin ölçütüdür" diyerek, göreceliği, yani doğruluğun algılayan insana göre değişebileceğini savunmuştur.

Diğer bir sofist Gorgias (M.Ö. 433-375) aşırı bir görecelilik sergileyerek hiççiliğe varmıştır. Gorgias "hiçbir şey var olamaz; eğer var olsaydı, bilinemezdi; bilinse bile başkalarına anlatılamazdı." görüşünü savunur.

b) "Doğru Bilginin İmkansızlığı"

Varlık hakkında doğru bilgiye ulaşmanın mümkün olduğunu kabul eden filozoflar, bilginin kaynağının ne olduğu, nasıl elde edildiği konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Genel olarak dogmatik adını alan yaklaşıma göre varlık hakkında kesin ve değişmez bilgiye ulaşılır.

1. AKILCILIK (RASYONALİZM)

Akılcı görüşün örneklerini Eskiçağ'da Sokrates ve Platon, Yeniçağ'da Descartes, Spinoza, ve Hegel'de görmekteyiz. Akılcı düşünürler, insan zihninin doğuştan boş olmadığını ileri sürerler. İnsanlar doğduklarında bazı bilgilerle donatılmışlardır, zamanla bu bilgileri hatırlarlar.

Akılcı bilgi kuramına göre, analitik önermeler, matematik bilgileri, akıl ilkeleri, evrene ve Tanrı'ya ait bilgiler doğuştan aklımızda hazır olarak vardır. Akılcılar, tümdengelim metodunu kullanarak, diğer bilgilerin de tümel önermelerden çıkarıldığını savunurlar.

2. DENEYCİLİK (EMPIRİZM)

Bilginin kaynağını deneyim olarak kabul eden düşünce sistemine empirizm denir.

Empirizm, rasyonalizmin aksine, bilgilerin kaynağı olarak akli değil, deneyimlerimizi kabul eder. Empirik filozoflara göre, doğuştan hiçbir bilgi yoktur. Empirizmin ilk temsilcileri İlkçağ Yunan düşünürleri olup, bunlar daha çok duyu organlarımızın bildirdikleri duyumları esas almıştır. Duyularımızın bildirdiklerini gerçek bilgi olarak kabul eden empirizmin ilk şekline sensualizm (duyumculuk) denir. Bunun ilk örneklerini İlkçağ Yunan düşünürlerinden Demokritos ve Epiküros vermiştir.

Empirizmi İlkçağ'da Demokritos ve Epiküros savunmuşlardır. Yeniçağ'da en önemli temsilcileri ise **J. Locke** ve **D. Hume**'dur.

3. SEZGİCİLİK (ENTÜSYONİZM)

Rasyonalizme tepki olarak doğmuş bir yaklaşımdır. Sezgicilere göre, insan akli sınırlıdır. Çünkü insan akli zaman ve mekan içinde deneye dayanarak bilgi elde eder. Böyle bir kaynak ise bize hakikatin bilgisini veremez. Hakikatin bilgisine ancak sezgi ile ulaşabiliriz.

4. DUYUMCULUK (SENSUALİZM)

Sensualizme göre, fikirlerimizin ve her çeşit bilgilerimizin kaynağı duyumlardır. Zihin ve düşünce hayatımızın tamamının duyumlar ve onların değişimleriyle açıklanabileceğini kabul eder.

5) POZİTİVİZM (OLGUCULUK)

Pozitivizm, bilgilerin olgulara dayalı olmasını savunan felsefi düşüncedir. Pozitivizmi ilk kez sistemleştiren A. Comte'tur. Comte'a göre, duyumların sağladığı gerçekleri bil-mek, bunların doğru bilgisine ulaşmakla mümkündür. Comte'un düşüncesi "metafizikle uğraşmanın zamanı geçmiş-tir. Bunun yerine pozitif bilimlerle uğraşılmalıdır" şeklin-dedir.

6) KRİTİSİZM (ELEŞTİRİCİLİK)

Bilginin kaynağının hem deneyde hem de akılda gören bilgi görüşüdür. Bunlardan yalnızca birinin olması, bilginin oluşması için yeterli değildir. Bilgi deneyle başlar. Fakat deneyle bitmez. Bilgi hem dış dünyanın hem de zihnin ortak ürünüdür.

İnsan bilgisinin değişmez bir gerçeğe ulaşım ulaşamayacağı konusunda yapılan tartışmalarda "Tenkitçi düşünüş" ve onun temsilcisi 1. Kant önemli yer tutar.

Alman filozofu Kant, hem rasyonalizm hem de empirizm bilgi anlayışını eleştirir. Kant, önce bilgiyi incelediği ve kritiğini yaptığı felsefeye kritisizm adını verir. Kant'a göre bilginiz deney ile başlar, fakat deneyden doğmaz. Bilginin meydana gelmesi için insan zihnine de ihtiyaç vardır. Bu bağlamda insan bilgisi, dogmatiklerin iddia ettiği gibi mutlak olmadığı gibi, şüphecilerin iddia ettiği gibi doğruluktan da yoksun değildir. Kısaca Kant'a göre bilgi hem deneyin hem de aklın ortak ürünüdür.

7) PRAGMATİZM (FAYDACILIK)

Bilgilerimizin sınırlarını, bilginin işlevi ve sonuçları belirler. Doğru bilgi işe yaradığı ölçüde aranan ve istenen bir etkinliktir. Bilgi, bilen ve bilinen ayrımı üzerine açıklanamamalıdır. Çünkü bilen, nesneden ve dünyadan ayrı bir durum değildir. Dünyanın bir parçası olarak doğal bir etkinliktir. Bilgilerimiz ne kadar çok problemi açıklamaya yarıyorsa o kadar doğrudur. O halde bilgilerimizin sınırları, açıkladığı ve işe yaradığı orandadır.

Pragmatizme göre, bir yargının doğruluğu verdiği yarar ile ölçülür. Pragmatistlere göre, birşey yararlı olduğu ölçüde ve sürece doğrudur. Aksi halde doğruluk değeri taşımaz.